

ב'הן הלכות ארץ ישראל דף מקורות / 37

כתור ומרח פרק השבעה וארבעים:

מסכת ידים גבי עמון ומואב מעשרין פ' רבי שמשון אין זה עמון ומואב שטהרו בסיחון דארץ ישראל הוא שאפ' תמצא לומר שלא כבשו עולי בבל על כרחית שביעית נוהגת בו כדתנן פרק מקום שנהגו שלש ארצות לביעור ועבר הירדן הוא ארץ סיחון ועוג, אלא בשאר ארץ עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון ולא נכבשו מעולם אייר...

הרי לך שסתם עבר הירדן הוא ארץ סיחון ועוג, ואין צורך לומר ששם חייבין בחקי תרומות ומעשרות שהרי ארצנו ונחלתנו היא, עוד שנוהג שם שביעית ובכורים מה שאינו נוהג בעמון ומואב, והנך רואה שבעמון ומואב נוהג בהם תרומות ומעשרות וכל שכן בארץ האמורי שכבש אדוננו משה עליו השלום, וגם שהיא יותר סמוכה לארץ מזולתה מאותן שחייבות בתרומות ומעשרות, וחות יאיר מנה יהושע בגבול ארץ ישראל, ועמון ומואב הם לדרום סיחון ועוג וכמו שקדם: שם סוף פרק ט':

הארץ שכבש אדון הנביאים אדוננו משה ע"ה, אם אין עליה מין ממיני תועלת אדמת ישראל, למה בחרו בה הראובני והגדי בעד מקניהם, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו? וכן דוד שהיה מלך ורוצה מחקנת בנו (אבשלום) למה לא צווה לגלות הגל ולהוציאו מן הפחת ולהביאו לארץ ישראל? וכן ברזילי הגלעדי כדי ליקבר בקבר אביו יאמו אבד הטוב ההוא?

השב"ץ חלק ג' סימן ר':

... דעבר הירדן היא כא"י לגטין וכיון דמא"י היא אין בה טומאת ארץ העמים כדמוכח התם דכל שחייב במעשרות אין בו טומאת ארץ העמים מה שאין כן בסורי' ונראה דמשום הכי אצטריך קרא לרבות עגלה ערופה לעבר הירדן שלא תאמר כיון שאין שכינה שם ועגלה ערופה אינה באה אלא לכפר על הדם המטמא את הארץ ומסלק את השכינ' דמשום הכי לא תתחייב בעגלה ערופה קמ"ו דמ"מ מא"י היא וערי מקלט אתקון לה רחמנא דלא ליתו לידי שפיכות דם נקי מה שאין כן בח"ל ומ"מ אצטריך לרבוויי שיהיו קולטו' מח"ל וכדכתיבנא לעיל שלא תאמר כיון דבח"ל ליכא ערי מקלט אף אותן שבארץ לא יקלוטו לרוצחי ח"ל קמ"לן. נמצא שארץ תשעת המטות יש בה שכינ' וחביבא לדירה ולקבורה וכולה היא שוה לענין זה אלא לדרישו' שאתה דורש שיהיו בחלקו של יהוד' ולא בגליל וארץ סיחון ועוג אל"פ שאין בה שכינה ואין בה אותה חבה כיון שתקן לה ערי מקלט יש לה עגלה ערופה כשאר מצות א"י וזה מרבווייא דקרא ודל אין בה ערי מקלט ואין לה דין עגלה ערופה ומרבווייא דקרא ערי מקלט קולטות לרוצחים שבה ומכאן יתבאר כי מה שקראה הכתוב טמאה הוא כמו שפ' רש"י דל שנקראת כן מפני שאין בה שכינה לא כמו שפי' המפרשים שפירושו טמאה בעיניכם דתני ענייני ניהו קדושת שכינה וקדושת מצות וקדושת שכינ' היא מיוחדת בעבר הירדן ימה וקדוש' מצות בין בוז ובין בוז וחייב העלא' הוא מפני קדוש' מצות ושם הוא מצות דירה בלבד ומשום הכי שותה עבר הירדן ליהוד' וגליל העליון בענין זה וחבוב הארץ לדירה משום שכינה ולקבורה אין עבר הירדן בכלל זה ואפ"ה אין מעלין מעבר הירדן ליהוד' דמשום תוספ' קדושת שכינ' בדירה ובקבורה לא כייפנן אבל לענין חיוב מצות כייפינן תדע דארץ יהוד' לית ליה תוספ' קדוש' על הגליל כדאמר' לעיל ואפ"ה אין מוציאין מהגליל לארץ יהוד' כיון שהם שוות בחובת קרקע שוות הם במצות דירה.

רמת הגולן {המשך משיעורים 35 ו36}

1) למדנו בשיעור'ם הקודמים שעבר הירדן המזרחי {כולל רמת הגולן} הוא חלק אינטגרלי מנחלת אבותינו. התנחלו בשטח זה שבטי ראובן וגד וחצי שבט מנשה. בשלב מסוים הם בנו מזבח שם וכמעט פרצה מלחמת אחים. משלחת ובראשה פנחס באה אליהם ואמרה:

2) יהושע פרק כב (טז) כ'ה אָמרו כ'ל עַדַת יִקְנָה מַה הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֵל ה' יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי יִקְנָה בְּבִגְדֵיכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ לְמַקְדָּשְׁכֶם הַיּוֹם בֵּינָה יִקְנָה (יז) הַמַּעַט לָנוּ אֵת עֹזן פְּעוֹר אֲשֶׁר ל' א הַטְּהַרְנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְהִי הַגָּפָה בְּעַדַת יִקְנָה: (יח) נֶאֱמַם תִּשְׁבוּ הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי יִקְנָה וְהִי אֶתֶם תִּמְקְדוּ הַיּוֹם בֵּינָה יִקְנָה וּמִקֵּר אֵל כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל יִקְצ'ף:

3) (יט) נֶאֱמַר אִם טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם {והמפרשים שם הבהירו שהכוונה היא טמאה בעיניכם או שנקראת טמאה בגלל שאסור לבנות שם משכן} עֲבְרוּ לָכֶם אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּת יִקְנָה אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם מִלְּפָנֶי יִקְנָה וְהֶאֱסָפוּ בְּחֻכְנֵהוּ יִבְיִק יִקְנָה אֵל תִּמְרֵדוּ וְאִתְּנוּ אֵל תִּמְרֵדוּ בְּבִגְדֵי תִּכְסֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ מִבְּלַעַד־יִמְזַבֵּחַ יִקְנָה אֵל הַיְנוּ: (כ) הַלֹּוא עָקוּ כֵּן זָרַח מַעַל מַעַל בְּחֻכְכֶם וְעַל כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל הִיָּה קֶצֶף הַזֶּה וְהוּא אִישׁ אֶחָד ל' א גִּוַע בְּעֹזוֹ: פ

4) ותשובתם היתה {שם}: (כב) אֵל אֵל הַיּוֹם יִקְנָה אֵל אֵל הַיּוֹם יִקְנָה הוּא י' דַע וְיִשְׂרָאֵל הוּא י' דַע אִם בְּמַקְדָּשׁ נֶאֱמַר בְּמַעַל בֵּינָה יִקְנָה אֵל תוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה: (כג) לְבָנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לְשׁוֹב מֵאֲחֵרֵי יִקְנָה נֶאֱמַר לְהַעֲלוֹת עֲלֵיו עֹלָה וּמִנְחָה נֶאֱמַר לְעֹשׂוֹת עֲלֵיו זְבָחֵי שְׁלָמִים יִקְנָה הוּא יִבְקֶשׁ:

5) (כד) נֶאֱמַר ל' א מִדְּאָגָה מִדְּקָר עֲשִׂינוּ אֵת ז' אֵת לֵאמֹר מִקֵּר י' אִמְרוּ בְּנִיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מֵה לָכֶם וְלִי יִקְנָה אֵל ה' יִשְׂרָאֵל: (כה) וּגְבוּל נְתַן יִקְנָה בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם כֵּנִי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד אֵת הַיְרֵדֵן אֵין לָכֶם חֶלֶק בֵּינָה יִקְנָה וְהַשְׁפִּיתוּ בְּנֵיכֶם אֵת בְּנֵינוּ לְבַלְתֵּי יִר' א אֵת יִקְנָה:

6) (כו) וְנ' אִמְר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֵת הַמִּזְבֵּחַ ל' א לעֹלָה וְל' א לְזָבַח: (כז) כִּי עַד הוּא בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין ד' רֹחֲמֵינוּ אֲחֵרֵינוּ לַעֲבִיד אֵת עֲבִידֵת יִקְנָה לְפָנֵינוּ בַּע' לֹחֲמֵינוּ וּבִקְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְל' א י' אִמְרוּ בְּנֵיכֶם מִקֵּר לְבָנֵינוּ אֵין לָכֶם חֶלֶק בֵּינָה יִקְנָה:

7) (כח) וְנ' אִמְר וְהִיָּה כִּי י' אִמְרוּ אֲלֵינוּ נֶאֱמַר ד' ר' תִּינּוּ מִקֵּר וְאִמְרֵנוּ רְאוּ אֵת תְּבִנִית מִזְבֵּחַ יִקְנָה אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ ל' א לעֹלָה וְל' א לְזָבַח כִּי עַד הוּא בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם:

8) (כט) חֶלְיָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמַרְד' בֵּינָה יִקְנָה וְלְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי יִקְנָה לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ לַע' לָה לְמִנְחָה וּלְזָבַח מִלְּבַד מִזְבֵּחַ יִקְנָה אֵל הַיְנוּ אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ מִשְׁכְּנוֹ: פ

ש"ת ישועות מלכו, יורה דעה סי' יז:

ושוב ראיתי בס' כפתור ופרח שכתב ר"כ ככל מה שכתבתי דמצוה איכא לדור גם בערי כיבוש מצרים לכן בית שאן אע"פ שלא החזיקו עולי בבל מ"מ מצוה לדור שם והביא ראי' ברורה מהתוספתא דאשקלון וחברותי' ניהו דפטורי מת"מ מ"מ אינם מסמאים משום ארץ עממים... ולענין הלכה כבר כתב בס' כפתור ופרח שמצוה לדור גם בכיבוש עולי מצרים וכן בעבר הירדן ואינו ספק להדגיר אחר דבריו א"כ בזממיה' ר"כ מצוה אם מזדמן לאדם לקנות מצוה לקנות, וכבר כתב בס' כפתור ופרח דשבות אמירה לעכ"ם מותר ר"כ במקומות שכבשו עולי מצרים ק"ו מסוריא.

שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א

בחסד ד' עלינו וברחמי הגדולים זכינו לחזות לאחרונה עין בעין בשוב ד' ציון והחזרת ארץ נחלתנו לעם קדשו. ממש כחולמים היינו על הגאולה ועל התמורה לראות איך שבמשך ימים ספורים קוים בנו ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, שומע תפלה שמע וקיבל קול שועת עמו ויצאנו משיעבוד לגאולה ומאפילה לאור גדול, גם כל העמים תקעו כף ובעל כרחם הודו בפייהם כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו יבחר לנו את נחלתינו את גאון יעקב אשר אהב סלה.

כל שערי הארץ נפתחו לפנינו, רוב רובם של השטחים בידנו המה וכל המקומות הקדושים תחת שלטונינו הם, ממש אילו פינו מלא שירה כים ולשונינו רינה כהמון גליו אין אנחנו מספיקים להודות לד' על כל הטוב אשר גמלנו. ועם ההודאה על העבר תפלה ובקשה על העתיד שנזכה לראות במהרה בהופעת ד' בהדר גאון עוזו למלוך בהר ציון משכן כבודו ובירושלים עיר קדשו ונכון יהיה בית אלקים על מכונו בהר ד' יראה ומלך אחד יהיה על כולנו. ...

(כב) ואודות שטח הגולן אשר בבשן ויתר שטחים שכבשו מארץ סיחון ועוג או מעמון ומואב, הנה מלבד שחל עליהם הצעות הדינים שהבאנו עד כה, יעוין עוד בשו"ת תשב"ץ ח"ג סימנים קצ"ח - ר' שמאריך בכלל לבאר ולהוכיח שכל מה שנחלקו לא נחלקו אלא בעמון ומואב שלא טהרו בסיחון שאותן לא כבשוהו מעולם, וה"ה מה שאמרו בב"ב ד' נ"ו ע"א כל מה שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר ואמר' לאפוקי הר שעיר עמון ומואב בהכי איירי, אבל אותן ארצות שטהרו בסיחון דין ארץ ישראל אשר לתשעת המטות יש להם, וכמו שארץ כנען אשר לעבר הירדן ימה היא קדושה כן ארץ סיחון ועוג נוהגות בה כל חובות קרקע עיי"ש.

ויש לציין דבשו"ת תשובה מאהבה חיו"ד סימן ת"ח קורא קילוס לתשובת תשב"ץ זאת וכותב לשון: עיין שו"ת תשב"ץ ח"ג סימן קצ"ח שמביא ראיות רבות גדולות ועצומות מתלמוד ומכל גדולי הראשונים שארץ סיחון ועוג בכלל א"י לכל מצותיה מן התורה, עיין ספר"ד משפטים, והגיע לידי ספר ברכי יוסף וראיתי באו"ח סימן תפ"ט האריך גם הוא מאד בראיות ראיות וחזקות שבארץ סיחון ועוג בכלל שבעה עממים לכל מילי מה"ת עכ"ל עיי"ש.

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן קצח:

... והנה נתבאר שעבר הירדן שדיני' כדון יהודה וגליל לענין ביעור ולענין העלאה והוצאה היינו ארץ סיחון ועוג ודינה כדון א"י לכל חובת קרקע וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהל' תרומו' (פ"א ה"א)

ברכי יוסף, אורח חיים סימן תפט:

לשום סבר מה דעבר הירדן בכלל הוא א"י וכדמשמע מדברי הרמב"ם שם דכתב סתמא א"י ערי מקלט טהנות אלא בא"י ומוכה דעבר הירדן וכלל בא"י וכן משמע מהסמ"ג ריש ע"א אלא דעם כל זה שנוי"א בעלמא משני מה דהספרי קרי לעבר הירדן חיל כלומר דברך השאלה ולא נשם העלם... וק"ק לדחוקו על מה חיקשי ממי' הרמב"ם גופיה שם נ"ה רחל פרק י"ד א"י עגלה ערופה טהג' אלא בא"י וכן בעבר הירדן וכן ה"ל להרמב"ם לומר גבי ערי מקלט: [3]

אמנם יראה דלק"מ דלשום עבר הירדן נכלל בא"י אלא זמנין דמשכח דברך השאלה קרי ליה חיל כשנוי"א נחרא דמח' לספרי והרמב"ם שם גבי ערי מקלט שפיר כתב א"י ערי מקלט טהנות אלא בא"י דעבר הירדן נכלל בא"י ולא הולך לפרש זה דבסמ"ק הכיר שלם דבעבר הירדן, אלמא נרישא דוקט א"י הוא כולל לעבר הירדן

ג"כ וגם מי' פי גבי עגלה ערופה וכן בעבר הירדן טווחו להורות לנו דעבר הירדן נכלל בא"י וכן שיעור דבריו א"י דן עגלה ערופה טהג' אלא בא"י וכן בעבר הירדן לפי שגם הוא מכלל א"י וכדמשמע ממי' פ"ה גבי ערי מקלט כן נראה לדחוק ק"מ דבברי הרמב"ם וכן הרב

לקח טעם פ' עגלה ערופה כתב לשון הרמב"ם ונחא ל"ק מה שחמה מהריט"ץ על מהר"ר גדליה הח' והנחתו לעיל טלה נדיטו שא"י ראי' מדברי מהר"ר דפליג על הרד"ק. והרב פרשה דרכים כתב משם מה דערי סיחון ועוג, חייבות מן התורה בחזמות ומעשרות ועמי' לקמן בס"ד.

ישועות מלכו סימן ס"ו - קונטרס שוב ארץ ישראל:

הנה מעבר לירדן בארץ סיחון ועוג שכבש משה, אם דינו כארץ ישראל או לא, נחלקו בזה הגדולים, ולפי דעתי הא דאמרינן בספרי דכל הארצות שכבשו ישראל דינם כא"י וסורי' דינה ככיבוש יחיד, לפי שכבש אותה דוד בעוד שלא נכבש ארץ ישראל, כמ"ש התוס' בשם הספרי:

והנה ידוע שארץ סיחון ועוג הי' צריך למיכבש קודם שעברו את הירדן שהרי נצטוו על הארצות אדום ועמון ומואב שלא להתגרות אותם מלחמה, ואי אפשר לעבור את הירדן אם לא שיכבשו תחילה את ארץ סיחון ועוג, א"כ דינם כארץ ישראל, אמנם לא נתקדשו בקדושת א"י עד שעברו את הירדן שלא יהי' הטפל חמור מן העיקר כי לא נתקדשו רק מחמת שהם טפילים לארץ ישראל ובעת שנתקדש העיקר נתקדש הטפל: [8]

ומה שמבואר במכות פרק אלו הן הגולין שלשה ארצות שהפריש משה בעבר הירדן לא קלטו עד שהפריש יהושע לאו דוקא במצות הפרשת ערי מקלט אלא שכל המצוות שנצטוו ישראל בבואם אל ארץ כנען לא נתקדשו הארצות שבעבר הירדן עד שנתקדש ארץ ישראל, ומה"ט ניחא הא דאמרינן במדרש שמשה נצטער שלא נקבר בא"י לפי שבאמת בעת פטירתו של משה רבינו ע"ה לא נתקדשו כלל בקדושת א"י